
MUZEJI V PRVEM LETU PANDEMIJE COVIDA-19

Nena Židov

89

IZVLEČEK

V članku je orisano delovanje muzejev po svetu in v Evropi v času pandemije covid-19. Da so lahko opravljali svoje poslanstvo in dosegali obiskovalce, so morali okrepiti svoje spletno delovanje, zaradi upada obiskovalcev pa so se soočali z ekonomskimi težavami. Podrobneje sta predstavljena delovanje in vloga slovenskih muzejev v času koronakrize. Izkušnje, pridobljene z delovanjem muzejev v fizičnem, digitalnem in hibridnem okolju, so pomembne za razmislek o vlogi in načinih delovanja muzejev v prihodnje.

Ključne besede: covid-19, pandemija, epidemija, muzeji, svet, Evropa, Slovenija, digitalizacija, splet, družbena omrežja

ABSTRACT

The article outlines the activities of museums around the world and in Europe during the covid-19 pandemic. In order to be able to carry out their mission and reach visitors, they had to strengthen their online activities, and because of fewer visitors they faced economic problems. The article presents in greater detail the activities and role of Slovene museums during the coronavirus crisis. The experience obtained through museums functioning in the physical, digital and hybrid environment is important for a reflection on the future role of museums and the ways they function.

Key words: covid-19, pandemic, epidemic, museums, world, Europe, Slovenia, digitalisation, internet, social networks

Uvod

11. marca 2020 je Svetovna zdravstvena organizacija sporočila, da je izbruh novega koronavirusa v svetu dosegel razsežnosti pandemije. Pandemija, ki nikakor ni le zdravstveni problem, je vplivala na različna področja življenja tako posameznikov kot celotne družbe po vsem svetu. Močno je prizadela kulturni sektor (za delavce in delavke na področju kulture v jugovzhodni Evropi gl. Primorac 2021). V Sloveniji je bila epidemija novega koronavirusa prvič razglašena 12. marca in bila preklicana 15. maja 2020, ponovno pa je bila razglašena 19. oktobra 2020 in je trajala do 15. junija 2021. Da je prvo leto epidemije močno zaznamovalo življenje v Sloveniji, med drugim kaže izbor besede leta 2020 Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Med enajstimi

finalistkami jih je bilo kar deset povezanih z epidemijo koronavirusa (*karantena, cepivo, mehurček, neleto, pozitiven, predihovalnik, rahljanje, šolotožje, zoom, 14 dni*), beseda leta pa je postala *karantena*.¹

Podobno kot ves svet so bili pred nove izzive postavljeni tudi muzeji. Pandemija je zaustavila oziroma spremenila utečene načine njihovega delovanja in vzpostavila nove, ki so se pred pandemijo zdeli nemogoči ali celo nedopustni (Čelik 2020: 14). V prvem delu članka bom orisala stanje in odzive muzejev na koronakrizo, ki je (bila) bolj ali manj skupna vsem muzejem po svetu, pri čemer bom izhajala predvsem iz poročil in priporočil, ki sta jih na osnovi analiz stanja pripravila Unesco in ICOM (International Council of Museums / Mednarodni muzejski svet). Prvo Unescovo poročilo iz maja 2020 temelji na podatkih, zbranih med 16. aprilom in 20. majem, sodelovalo je 88 držav članic (vseh je 193) (Unesco 2020). Drugo poročilo je Unesco izdal aprila 2021 in temelji na odgovorih 87 držav članic, zbranih med 26. februarjem in 29. marcem med državnimi muzeji (Unesco 2021: 48).

ICOM je prvo poročilo o vplivu covid-19 na muzeje izdal maja 2020 in temelji na skoraj 1600 odgovorih, pridobljenih med 7. aprilom in 7. majem od muzejev in muzejskih delavcev iz 107 držav z vsega sveta (Icom 2020a). Gre za obdobje, ko je bila večina muzejev po svetu zaprta. Drugo poročilo je ICOM izdal novembra 2020 in temelji na 900 odgovorih, pridobljenih med 7. septembrom in 18. oktobrom (Icom 2020b).

Pri orisu stanja muzejev v Evropi bom izhajala iz poročil, ki ju je pripravil NEMO (Network of European Museum Organisations / Evropska mreža muzejev). Prvo je izdal maja 2020; okoli 1000 odgovorov so zbrali med 24. marcem in 30. aprilom, pri čemer so sodelovali muzeji iz 48 držav, večinoma iz Evrope (Nemo 2020). Januarja 2021 je NEMO izdal drugo poročilo, temelječe na raziskavi, ki je potekala med 30. oktobrom in 29. novembrom 2020, sodelovalo je 600 muzejev iz 48 držav (Nemo 2021). Februarja 2021 je NEMO pripravil še *Izjavo o ponovnem odprtju muzejev v Evropi s celovitim in trajnostnim načrtom* (NEMO Statement to reopen the Museums in Europe with a comprehensive and sustainable plan).²

Muzeji v Sloveniji so bili zaradi epidemije leta 2020 zaprti med marcem in majem ter oktobrom in decembrom, leta 2021 pa januarja in aprila. Pri ugotavljanju odzivov slovenskih muzejev na epidemijo se bom naslanjala na anketo, ki jo je Skupnost muzejev Slovenije (SMS) med 48 muzeji in galerijami izvedla med 7. in 20. aprilom 2020. Poleg pregleda stanja je SMS pripravila predloge za reševanje posledic epidemije.³ Izhajala bom tudi iz poročil nekaterih muzejev, objavljenih leta 2020 v decembrski številki revije *ICOM News Slovenija* na temo *Muzeji in covid-19* (Širok 2020a) in v 2. številki *Glasnika*

¹ <<https://zrcalnik.zrc-sazu.si/tag/beseda-leta/>> [14. 4. 2021].

² <https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_Statements/NEMO_Statement_and_Overview_of_Museum_Reopenings_02.2021.pdf> [4. 6. 2021]

³ <<http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/Anketa%20SMS%20COVID19.pdf>> [13. 5. 2021].

Slovenskega etnološkega društva (Poljak Istenič idr. 2020).⁴ Kot zaposlena v muzeju sem vplive epidemije na delovanje muzejev spremljala tudi z metodo opazovanja z neposredno udeležbo. V članku me bo zanimalo predvsem, kako so se muzeji prilagajali novonastalim razmeram, da so lahko svoje poslanstvo opravljali na daljavo, kakšne so bile finančne posledice zaprtja muzejev in kakšen je bil vpliv koronakrize na njihove zbiralne politike. Večina članka obravnava obdobje prvega leta pandemije (marec 2020–marec 2021).

Muzeji po svetu v času pandemije

Po ocenah Unesca je bilo leta 2020 na svetu okoli 95.000 muzejskih ustanov, leto kasneje pa se je število dvignilo na približno 104.000 (Unesco 2000: 5; 2021: 5), pri čemer je potrebno upoštevati, da so med ustanovami številne razlike, povezane z geografsko lego, statusom, financiranjem in dostopom do informacijskih in komunikacijskih tehnologij. Nezanemarljiv je podatek, da skoraj polovica svetovne populacije, med katero sodi večina afriških in malih otoških držav v razvoju, nima dostopa do interneta. V teh državah lahko le pet odstotkov muzejev dostopa do obiskovalcev prek spleta (Unesco 2020: 6, 18).

Po razglasitvi pandemije so muzejem po svetu priskočile na pomoč različne mednarodne ustanove. 12. marca 2020 (le dan po razglasitvi pandemije!) je ICOM muzejem posredoval navodila, kako naj na daljavo dosežejo in pritegnejo svojo javnost. Predlagal jim je, da dajo svoje zbirke na splet in pripravijo virtualne ogleda ter pandemični čas izkoristijo za eksperimentiranje, ki bi ga v »normalnem« času le težko izvajali. Nagovarjal jih je, da občinstvo pritegnejo s pripovedovanjem zgodb, jih spodbujal k deljenju vsebin in k tekmovanjem ter kvizom na družbenih omrežjih.⁵ 2. aprila 2020 je ICOM pozval nosilce politik in odločevalce, naj nujno dodelijo sredstva za reševanje muzejev in njihovih strokovnjakov, da bodo lahko preživeli zaprtje in nadaljevali svoje temeljno poslanstvo, saj bodo kot kraji srečevanja in učenja imeli pomembno vlogo pri ponovnem vzpostavljanju in krepitvi družbene strukture prizadetih skupnosti.⁶ Da bi podprl kulturni sektor in ocenil stanje na svetovni ravni, je Unesco aprila 2020 organiziral spletno srečanje, ki se ga je udeležilo 130 ministrov za kulturo z vsega sveta (Unesco 2021: 8).

Predvsem od marca 2020 naprej je večina držav uvajala stroge omejitvene ukrepe, v okviru katerih je moralo okrog 90 odstotkov muzejev po vsem svetu zapreti svoja vrata, maja pa so nekatere (predvsem evropske) države začele muzeje ponovno odpirati. Da bi obdržali stik s svojo publiko, so se preselili na splet (Unesco 2020: 4–5). V boljšem položaju so bili muzeji, ki so že prej digitalizirali svoje zbirke in z obiskovalci komunicirali tudi prek spleta in družbenih omrežij, zaradi zaprtja pa so tak način dela le še okrepili. Na splet so predstavili za leto 2020 načrtovane razstave in dogodke, postali zelo aktivni na

⁴ Konec leta 2020 so prve članke na temo covid-19 in muzejev začele objavljati tudi revije v tujini. Tako je bila npr. covid-19 posvečena novembrska številka revije *Museum&Society* na temo *Izolacija kot kolektivna izkušnja: Prvi odzivi muzejev na covid-19* (Isolation as Collective Experience: Museums' First Responses to COVID-19), v decembrski številki *ICME News* pa je bil razdelek *Predstavljanje covid-19 v muzeju* (Representing COVID-19 in the Museum) (Hernández 2020; Finigan in Mackintosh 2020; Ilaš, Pukl in Špiček 2020b).

⁵ <<https://icom.museum/en/news/how-to-reach-and-engage-your-public-remotely/>> [20. 2. 2021].

⁶ <<https://icom.museum/en/news/statement-on-the-necessity-for-relief-funds-for-museums-during-the-covid-19-crisis/>> [21. 3. 2021].

družbenih omrežjih⁷ in razvijali nekatere nove aktivnosti. Predstavljali so npr. »skrito« delovanje muzejev in v svoje delovanje na daljavo skušali vključevati obiskovalce. Številni muzeji so začeli razmišljati o zbiralni politiki, povezani s covidom-19. Večina zaposlenih je na začetku pandemije delala od doma, komuniciranje med zaposlenimi v muzejih, med muzeji in muzejskimi združenji ter muzejski programi, konference in srečanja, so začeli potekati prek Zooma, Skypa ... (Unesco 2020: 14–17). Tudi Mednarodni muzejski dan na temo *Muzeji in enakost: Raznolikost in inkluzivnost* je leta 2020 potekal v digitalni obliki.⁸

V času, ko so bili muzeji omejeni pri fizičnem doseganju obiskovalcev, so na predlog ICOM-a za promocijo svojih dejavnosti na družbenih omrežjih uporabljali ključnike, kot so #MuseumsAndChill,⁹ #MuseumFromHome in #ClosedButActive.¹⁰ Na osnovi izkušenj, ki so jih muzeji po vsem svetu pridobili med aprilom in avgustom 2020, je ICOM septembra izdal priporočila za njihovo nadaljnje delovanje (Icom 2020c).

V primerjavi z obdobjem z začetka pandemije so se spletne dejavnosti jeseni dodatno okrepile. Koronakriza je v muzejih spremenila dožemanje digitalnega sveta in povečala zavedanje o pomenu digitalizacije, ki bi jo po mnenju ICOM-a morale podpirati tudi vlade in mednarodne organizacije (Icom 2020b: 17–18). Oktobra 2020 je ICOM pozval svoje odbore k prijavi projektov, ki bi podprli muzeje in muzejske strokovnjake po vsem svetu pri njihovem delu, povezanem z izzivi, ki jim jih je prinesla pandemija, in ki naj bi pomagali delovanju muzejev tudi po zdravstveni krizi. Med izbranimi so bili npr. projekti, povezani z etiko zbiranja med pandemijo, zbiranjem zaščitnih mask,¹¹ solidarnostjo in muzeji ter izobraževanjem o dediščini s pomočjo novih spletnih platform.¹²

Med marcem 2020 in marcem 2021, ko je nekatere muzeje prizadel prvi val pandemije, nekatere tudi drugi ali celo tretji, je bilo približno 85.000 muzejskih ustanov zaprtih za različna časovna obdobja (Unesco 2021: 4). Kulturni turizem in promet sta se po vsem svetu precej upočasnila, kar je imelo velike posledice za muzeje, tudi za tiste, ki so ponovno odprli svoja vrata. Muzeji naj bi v letu 2020 zaradi upada turizma, zmanjšanja obiska šol in vodenih ugledov, omejenega števila obiskovalcev in zdravstvenih ukrepov držav imeli 70-odstotni padec obiska (Unesco 2021: 19, 16).

Covid-19 je močno vplival na izobraževalne aktivnosti muzejev, ki so morali najti nove načine doseganja publike. Razvijali so projekte, povezane z dokumentiranjem obdobja korone, zbirali predmete in pričevanja, povezana s časom, za katerega so menili, da bo za človeštvo pustil trajne posledice (Unesco 2021: 21). Medtem ko so se jeseni številne muzejske ustanove ponovno odpirale za javnost z velikimi omejitvami, so bile

⁷ Največkrat na družbenih omrežjih Facebook, Twitter in Instagram (ICOM 2020a: 4).

⁸ <<http://umac.icom.museum/international-museum-day-2020/>> [20. 3. 2021]. Leta 2021 je bila tema Mednarodnega muzejskega dne *Prihodnost muzejev: Okrevanje in preoblikovanje*.

⁹ <https://mailchi.mp/28ddd2b96e31/museumsandchill-reach-your-public-at-home?fbclid=IwAR2YdiNwyTWWJvE_YjuP5LNEpYzEdEBiYyZQXrWBR6zFcerYRpHMD9jN8fE> [20. 3. 2021].

¹⁰ <<https://icom.museum/en/news/museum-education-and-learning-the-forgotten-professions/>> [20. 3. 2021].

¹¹ <<http://costume.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/10/2021/02/CLOTHING-THE-PANDEMIC-poster.pdf>> [30. 5. 2021].

¹² <<https://icom.museum/en/news/the-2021-solidarity-projects-of-icom-have-been-selected/>> [20. 3. 2021].

druge še vedno zaprte ali pa so se zapirale že drugič¹³. Za zagotovitev varnosti osebja in obiskovalcev so morali muzeji upoštevati vladne odloke in izpolnjevati posebne varnostne ukrepe. Pri oblikovanju smernic za zagotavljanje varnosti zbirk v obdobjih zaprtja ter zagotavljanju varnosti obiskovalcev in zaposlenih ob ponovnem odpiranju muzejev je med več kot 130-imi nacionalnimi odbori sodeloval tudi ICOM (Unesco 2021: 25). Da bi podprl kulturni sektor, je Unesco aprila 2021 organiziral spletni razgovor direktorjev iz dvanajstih muzejev (Unesco 2021: 8).

Posebne razmere so imele za muzeje ekonomske posledice. Najbolj so bili prizadeti zasebni muzeji in tisti, ki so v veliki meri odvisni od obiskovalcev in donatorjev. Zaradi zaprtja meja ter drastičnega upada domačega in mednarodnega kulturnega turizma je močno padlo število prodanih vstopnic, zaradi poslabšanja ekonomskega stanja pa se je zmanjšalo število donatorjev in sponzorjev (Unesco 2020: 13). Ne glede na vir financiranja je bilo ugotovljeno, da bo pandemija verjetno finančno vplivala na vse muzeje (Icom 2020a: 8). Med zaposlenimi je bil posebno zaskrbljujoč položaj samozaposlenih, med katerimi so bili nekateri začasno ali trajno odpuščeni ali pa jim niso obnovili pogodb o delu (Icom 2020a: 4, 19).

Jeseni leta 2020 je imela zdravstvena kriza še vedno velik vpliv na delovanje večine muzejev po vsem svetu, se je pa delež tistih, ki so se bali, da se bodo morali trajno zapreti, v primerjavo s pomladjo nekoliko zmanjšal (Icom 2020b: 11). Še vedno je bila prisotna zaskrbljenost glede samozaposlenih v muzejskem sektorju (ki v mnogih državah predstavljajo velik del vseh muzejskih delavcev); nekateri so celo razmišljali o spremembi kariere (Icom 2020b: 30).

Evropski muzeji v času covid-19

V prvih dveh mesecih razglašene pandemije je bila večina muzejev v Evropi zaprta. Številni zaposleni so delali od doma; zaradi zmanjšanja števila prodanih vstopnic, zaprtih muzejskih trgovin, kavarn in izpada drugih muzejskih storitev so imeli muzeji velik izpad dohodka. Najbolj ogroženi so bili zasebni muzeji, med katerimi je bil prisoten strah, da jih bodo morali zapreti, velik izpad dohodka pa so imeli tudi muzeji, pretežno odvisni od obiska turistov. Mednarodne razstave in projekti so bili prestavljeni na kasnejši čas, večina muzejev je poročala, da bodo morali znižati programske stroške, prenehati s sklepanjem pogodb s samozaposlenimi in odpuščati zaposlene. Številni muzeji so z naslova nacionalnih programov za omilitev koronakrize med marcem in aprilom 2020 dobili ali pričakovali finančno podporo (Nemo 2020: 6–10).

Skoraj 70 odstotkov muzejev je zaradi zaprtja povečalo svojo spletno prisotnost, zaradi česar so delovne naloge zaposlenih prilagodili novim potrebam. Bolj kot prej so uporabljali družbena omrežja, povečalo se je število virtualnih ogledov in spletnih razstav. Aktivni so bili predvsem na Facebooku, sledil je Instagram, priljubljeno je postalo izobraževalno gradivo, sledili so videoposnetki in filmi, ogledi zbirk in delovanje muzejev v zakulisju. (Nemo 2020: 12, 14–16) Nekateri muzeji so se na pandemijo odzvali tudi tako,

¹³V Evropi se je začel kmalu po ICOM-ovi raziskavi v septembru in oktobru drugo zapiranje držav (ang. *lockdown*).

da so zaradi pomankanja v zdravstvu odstopili zaščitno opremo, ki jo sicer pri svojem delu uporabljajo restavradorji. Ob pomankanju zaščitnih mask za splošno populacijo so nekateri muzeji ponudili maske z motivi iz svojih zbirk.¹⁴

Ob ponovnem odpiranju muzejev maja in junija se je število obiskovalcev kljub uvedenim varnostno-higienskim protokolom občutno zmanjšalo. Razlogi za to so bili predvsem upad potovanj (73 odstotkov),¹⁵ izpad obiska šolskih skupin zaradi šolanja na daljavo in strah pred obiskom muzejev zaradi možnosti okužbe (Nemo 2021: 9), čeprav v evropskih muzejih leta 2020 ni bilo nobenega potrjenega primera prenosa virusa na obiskovalce (Nemo 2021: 3). Po odprtju muzejev je število spletnih obiskovalcev ostalo enako ali se je celo povečalo. Še vedno so bila najbolj obiskana družbena omrežja, sledile so jim videovsebine in virtualni ogledi muzejev ter spletni izobraževalni programi. Med družbenimi omrežji je bil še vedno najbolj obiskan Facebook, sledila sta Instagram in Twitter. (Nemo 2021: 18–20) S prehodom na digitalno delovanje so imeli težave predvsem mali in srednje veliki muzeji, ki so se soočali s pomanjkanjem kadra, znanja in spretnosti, potrebnih za digitalno delovanje. Ko so se jeseni leta 2020 številni muzeji v Evropi znova zaprli, so bili večinoma prepričani, da bodo kljub ponovnemu zaprtju lahko preživeli (Nemo 2021: 4, 7–8). Ob ponovnem odpiranju je bil za številne muzeje največji izziv, kako pripeljite obiskovalce nazaj v njihove prostore in kako vzpostaviti finančno stabilnost (Nemo 2021: 6, 25).

Do jeseni leta 2020 so muzeji beležili upad dohodka, pandemija je najbolj prizadela tiste, ki so bili v veliki meri odvisni od lastnih sredstev. V večini evropskih muzejev osebja ni bilo potrebno odpuščati, so pa nekateri dali na čakanje zunanje pogodbene sodelavce in opuščali programe, pri katerih so sodelovali prostovoljci. Za stalno se je v Evropi zaprlo malo muzejev (Nemo 2021: 8–10), saj jih je več kot polovica prejela finančno podporo. NEMO je pozval odločevalce, da muzeji med krizo ostanejo odprti, saj gre za ustanove, ki med drugim lahko prispevajo k boljšemu počutju ljudi, podpirajo duševno zdravje in spodbujajo razne oblike učenja in interakcije s publiko. Z varnostnimi in higienskimi protokoli so varni tako za obiskovalce kot za zaposlene, saj veliki prostori dajejo obiskovalcem možnost ohranjanja fizične distance. (Nemo 2021: 4, 7)

Hiša evropske zgodovine

Številni evropski muzeji so začeli zbirati raznovrstno gradivo, povezano z življenjem v času korone. Pandemiji koronavirusa se je posvetil tudi leta 2017 v Bruslju odprt muzej Hiša evropske zgodovine (House of European History), ki se ukvarja z zgodovino evropske celine. Po razglasitvi pandemije je začel projekt zbiranja pričevanj o življenju v Evropi med pandemijo z delovnim naslovom *Zgodovina v nastajanju: Dokumentiramo covid-19* (History in the Making: Documenting Covid) s poudarkom na pojavih solidarnosti, upanja in gradnje skupnosti. Izbor predmetov, ki so bili donirani muzeju, je bil med junijem in decembrom 2020 v muzeju tudi na ogled.

¹⁴ Narodni muzej v Beogradu je npr. avgusta 2020 ponudil zaščitne maske z motivi umetniških del iz svojih zbirk, za katere je bil velik interes. <<https://www.krstarica.com/zdravlje/korona-virus/veliko-interesovanje-za-zastitne-maske-u-narodnom-muzeju/>> [18. 5. 2021].

¹⁵ Kulturni turizem predstavlja 40 odstotkov vsega evropskega turizma (Nemo 2020: 11).

Na muzejski spletni strani so objavili del predmetnega in dokumentarnega gradiva, ki je že bilo ali še bo donirano muzeju. Tako tam najdemo npr. plakate z mavrico in napisom *Vse bo dobro*, ki so se najprej pojavili na oknih in balkonih v Italiji, od koder so se razširili po vsej Evropi, pa dežnik, uporabljen med protesti proti glasovanju o zakonu proti splavu na Poljskem aprila 2020. Na ogled so tudi predmeti, povezani z ustvarjalnostjo kot odzivom na epidemijo (risbe, pesmi ...), predmeti, povezani z zdravstvenimi delavci, ki so imeli pomembno vlogo pri premagovanju pandemije, in predmeti, povezani s solidarnostjo v času pandemije, predvsem v zvezi z zaščitno opremo, ki jo je v začetku pandemije primanjkovalo. Na spletni strani najdemo tudi pandemične zvočne kulise, posnete med marcem in majem 2020 (zvočno kuliso v Ljubljani predstavljajo protesti kolesarjev).¹⁶ V nadaljevanju projekta so zbirali in delili izkušnje, povezane z zbiralnimi politikami evropskih muzejev v zvezi s covidom-19.¹⁷

Slovenski muzeji in covid-19

Podobno kot to velja za večino muzejev po svetu, so se morali tudi slovenski muzeji prilagajati novonastalim razmeram. Najtežje je bilo ob prvem zaprtju države in muzejev, ko je bil med večino ljudi prisoten močan strah pred virusom, muzealci pa s(m)o bili brez izkušenj, kako delovati v dani situaciji. V nadaljevanju predstavljam nekatere primere odzivov slovenskih muzejev.

Ob prvem zaprtju je slovenskim muzejem (in galerijam) priskočila na pomoč SMS, ki je aprila 2020 izvedla anketo.¹⁸ Šlo je za čas, ko je bilo delovanje muzejev omejeno, večina zaposlenih je delala od doma. Muzeji so poročali o težavah, povezanih z izpadom lastnih prihodkov (izpad obiska šol, vrtcev in turistov, zaprtih muzejskih trgovin in kavarn), skrbelo pa jih je, da se bodo sredstva znižala tudi s strani financierjev. Po oceni anketirancev je bilo ogroženih 40 delovnih mest, ki so jih muzeji delno ali v celoti financirali iz lastnih sredstev. Nekateri muzeji so morali zaradi izpada lastnih dohodkov odpovedati sodelovanje s samozaposlenimi v kulturi ali ga prestaviti na kasnejši čas. Ugotavljali so, da muzeji ne bodo mogli izvesti vseh načrtovanih nalog in projektov, največ težav so pričakovali pri razstavnih projektih ter pedagoških in andragoških programih. Večina ustanov je zelo povečala prisotnost na spletu, predvsem na Facebooku, muzejskih spletnih straneh in Instagramu. SMS je izdelala tudi predloge, povezane z delovanjem muzejev v času zaprtja in po ponovnem odprtju.¹⁹

Slovenski muzealci so se na različne načine prilagajali novonastalim razmeram. Pri trudu, da bi še naprej lahko opravljali svoje poslanstvo, so se soočali s povsem praktičnimi težavami, kot so: kako v obdobjih zaprtja ohraniti stik z obiskovalci in nanje delovati spodbudno ter kako novim razmeram prilagajati razstavne in druge programe

¹⁶ <<https://historia-europa.ep.eu/sl/zgodovina-v-nastajanju-dokumentiramo-covid-19>> [17. 4. 2021].

¹⁷ <<https://historia-europa.ep.eu/en/covid-makes-history>> [17. 4. 2021].

¹⁸ Raziskavo o delovanju tridesetih muzejev v Sloveniji v času zaprtja so v okviru študijskega procesa, ki je potekal na daljavo, pod mentorstvom Jožeta Hudalesa opravili tudi študentje Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani in izsledke 19. maja 2020 predstavili na oddelčnem simpoziju *Vsakdanje življenje med epidemijo* (Veselinovič 2020: 108).

¹⁹ <<http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/Anketa%20SMS%20COVID19.pdf>> [21. 4. 2021].

in projekte. Ker so se zavedali, da gre za poseben čas, ki bi ga radi ohranili za zanamce, so se na epidemijo odzvali tudi z oblikovanjem strategij zbiranja raznovrstnega gradiva, povezanega z življenjem v času korone. Ob ponovnem odprtju muzejev so iskali načine, kako obiskovalce ponovno privabiti v svoje prostore in ustrezno poskrbeti tako za njihovo varnost kot za varnost zaposlenih.

Ohranjanje stika z obiskovalci na daljavo

Digitalizacija in okrepljena dejavnost muzejev na spletu in družbenih omrežjih

96

Za predstavljanje muzejskega gradiva na spletu je najprej potrebna njegova digitalizacija, ki se je v slovenskih muzejih začela že precej pred epidemijo. V Mestnem muzeju Idrija so npr. leta 2006 začeli digitalizirati zbirke posebnega nacionalnega pomena (Gnezda Bogataj in Grbec 2012: 105), Slovenski etnografski muzej (SEM) pa je začel leta 2010 na svoji spletni strani objavljati *Spletne zbirke SEM* (fotografije predmetov z osnovnimi podatki in fotografije iz dokumentacije SEM) (Špiček in Ilaš 2012: 262). Konec leta je bilo na spletni strani dostopnih že več kot 23.000 enot digitaliziranih predmetov, fotografij in risb (Sosič 2011: 263). Digitalizacijo je v Sloveniji podpiral *Nacionalni program za kulturo 2008–2011*,²⁰ leta 2013 pa je Ministrstvo za kulturo pripravilo *Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki*.²¹ Leta 2014 je v Ljubljani potekal kongres z naslovom *Digitalne vsebine: nastanek, hranjenje in dostop* (Kavčič Čolić 2014), leta 2019 pa posvetovanje *Družbeni in gospodarski vidiki uporabe digitalizirane kulturne dediščine v Sloveniji* (Kavčič Čolić 2019).

Korona in posledično občasna zaprtja muzejev so digitalizacijo, ki je povezana tudi s potrebno opremo in usposobljenim kadrom, močno pospešili. Za vse slovenske muzeje velja, da so močno okrepili svoje delovanje na spletu ob zavedanju, da digitalna realnost sicer ne more nadomestiti fizične, je pa bil to edini možni način, da so lahko opravljali svoje poslanstvo in ohranjali stike s publiko. Pripravljali so različne vsebine tako za širšo kot ciljno publiko. Omogočili so virtualne ogledе razstav (Poljak Istenič idr. 2020: 100) in vodstev po razstavah, predmetov, predmetnih zbirk in fotografskega gradiva, minulih dogodkov, dodatno digitaliziranih publikacij, spletnih predavanj itd.

Nekateri muzeji so za potrebe dela na daljavo na novo zasnovali spletne strani ali na obstoječih odprli nove podstrani. Muzej Ribnica je npr. na novo uvedel zavihek *Obisk muzeja od doma*, na katerem so v 3D-tehniki objavili donirano zbirko, v zadnjih letih posnete filme, kratke posnetke zgodb o zanimivih predmetih, muzejske publikacije in razglednice Ribnice z okolico (Zidar 2020: 29). Da bi lahko obiskovalce še naprej seznanjal s kulturno dediščino, ki jo hrani, je Muzej novejšje zgodovine Slovenije (MNZS) je ob prvi razglasitvi epidemije na obstoječi spletni strani vzpostavil novo rubriko *Muzej na domu* (Purg 2021: 116). SEM je na muzejski spletni strani odprl novo podstran *SEM od doma*,²² na kateri je začel ponujati raznovrstne vsebine: virtualne sprehode po obstoječih

²⁰ <<http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO57>> [23. 4. 2021].

²¹ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/Smernice_za_zajem_dolgotrajno_ohranjanje_in_dostop_do_kulturne_dediscine_v_digitalni_obliki.pdf> [24. 3. 2021].

²² <<https://www.etno-muzej.si/sl/sem-od-doma>> [10. 5. 2021].

in minulih razstavah, zvoke z razstav, zbirke predmetov in fotografij, ki jih hrani, filme iz produkcije SEM in digitalno učno uro. Na kanalu YouTube so že objavljenim vsebinam dodali vodstva po nekaterih preteklih razstavah.²³ Poudarili so digitalni dostop do muzejske periodične publikacije *Etnolog* in digitalne knjižnice. Obiskovalcem so virtualno predstavili zgodbe muzejskih predmetov in njihove širše kontekste²⁴ (Poljak Istenič idr. 2020: 94). V prvih treh mesecih so na spletni strani zabeležili okoli 100 000 obiskovalcev (Koren Usenik, Pukl in Špiček 2020: 10).

Številni muzeji so začeli intenzivno objavljati na Facebooku, Instagramu, Twitterju in kanalu YouTube. Na Facebooku je npr. redno objavljala Muzej Ribnica (Zidar 2020: 29), prav tako Pokrajinski muzej Kočevje, med drugim tudi o aktivnostih, povezanih z občasnimi razstavami. Nekateri muzeji so imeli prek Facebooka spletne delavnice (Poljak Istenič idr. 2020: 99–100), številni so pripravili videopredstavitve posameznih zbirk in predmetov, tako npr. Tehniški muzej Slovenije (Poljak Istenič idr. 2020: 95). SEM je oktobra 2020, ko so se zopet zaprle kulturne ustanove, v okviru *Druženja z muzejem* na Facebooku uvedel javljanja v živo z razstav in iz drugih muzejskih prostorov (Koren Usenik, Pukl in Špiček 2020: 12). Nekateri muzeji so s pomočjo spleta obiskovalcem predstavljali »zakulisje« svojega delovanja. Da bi jih seznanjal z običajno spregledanim delom restavradorjev, je npr. SEM na muzejski spletni strani dodal novo rubriko *Med restavradorji*,²⁵ fotografije iz muzejskega »zakulisja« pa je objavljala tudi Tržiški muzej (Babšek in Kokalj 2020: 24).

Pomoč obiskovalcem v času zaprtja države

Odvračanje ljudi od skrbi

Predvsem ob prvem zaprtju države, ko so bili ljudje doma in večinoma prestrašeni, so se muzeji trudili, da bi jih spodbudili k aktivnemu preživljanju (prisilnega) prostega časa. V Loškem muzeju Škofja Loka so npr. okrepili sodelovanje z Radiem Sora, prek katerega so kustosi tedensko poročali o svojem delu, o stvareh, »ki so pozornost poslušalcev odvrnile od skrbi, jih razvedrile in naučile česa novega« (Poljak Istenič idr. 2020: 104). V SEM so skušali obiskovalce razvedriti s pomočjo vicev, povezanih s korono (več o projektu v nadaljevanju). Muzeji so ljudi odvracali od skrbi tudi tako, da so jih skušali aktivirati. Posavski muzej Brežice je npr. svojim najmlajšim obiskovalcem *Muzejčkom* po elektronski pošti pošiljal razne predloge za ustvarjanje in krajšanje časa na domu, z muzejem povezane predloge za ustvarjanje doma pa so pripravili tudi za starejše, sledilce na družbenih omrežjih so pozvali k reševanju ugank. (Černelič Krošelj in Matijevc 2020: 8) V Muzeju Murska Sobota so obiskovalcem pokazali ambient stalne razstave, potem pa so jim zastavljali vprašanja, povezana z razstavljenimi predmeti (Huber 2020: 13).

Tržiški muzej je po zgledu Louvra povabil sledilce, da narišejo, kaj med zaprtjem muzeja počne osamljeni muzejski šuštar (Babšek in Kokalj 2020: 24). V Loškem muzeju Škofja Loka so objavili natečaj *Moje tihožitje v času karantene*, prejete slike, risbe in

²³ <<https://www.youtube.com/user/etnomuzej/playlists>> [6. 4. 2021].

²⁴ <<https://etno-muzej.si/sl/sem-z-zgodbami-predmetov>> [10. 5. 2021].

²⁵ <<https://www.etno-muzej.si/med-restavradorji>> [8. 4. 2021].

kolaže pa so objavljali na muzejskih družbenih omrežjih in spletni strani (Poljak Istenič idr. 2020: 100). V MNZS je bil zelo odmeven nagradni stripovski natečaj *Življenje v času Koronavirusa*, s katerim so skušali animirati mlajšo generacijo, da je svoj vsakdan predstavila s pomočjo stripa (Fortič Jakopič 2020: 27). Muzeji radovljiške občine so za mlade objavili razpis *Ej, a si doma* s pozivom, da pošljejo ilustracije o doživljanju korone in vsakodnevnih aktivnostih (Poljak Istenič idr. 2020: 103).

Da bi aktivirali obiskovalce, so v času zaprtja številni muzeji na splet prestavili delavnice. Pokrajinski muzej Murska Sobota je npr. družinske delavnice izvedel s pomočjo videoposnetkov, ki so prikazovali postopke izdelave in navodila (krašenje pirhov, peka velikonočnih zajčkov, izdelava papirnate rože, adventnega venca in praznične laterne), zainteresirani pa so delali doma (Huber 2020: 14). Med muzeji, ki so svoje izobraževalno-pedagoške delavnice preselili na splet, sta bila tudi SEM in Pomorski muzej (Bjelica 2021: 118).

Pomoč učiteljem, profesorjem, učencem in dijakom

Muzeji so pri izpeljavi učnega programa pomagali učiteljem, profesorjem, učencem in dijakom, ki so prav tako večino svojega dela opravljali na daljavo, šolske skupine pa niso mogle obiskovati muzejev. V enoti Tehniškega muzeja Slovenije – Muzeju pošte in telekomunikacij so npr. za osnovnošolske učitelje pripravili spletno učno gradivo za izvedbo tehniškega dne na daljavo za tri različne starostne skupine (Kozjek, Marušič in Vodopivec 2020: 7). Različna gradiva za učitelje in učence so na spletu objavljali tudi Pokrajinski muzej Kočevje in Muzeji radovljiške občine, s posavskimi šolami in učitelji pa je bil v stiku in jim omogočil rabo učnih gradiv, ki so jim olajšala pouk na daljavo, Posavski muzej Brežice (Poljak Istenič idr. 2020: 99, 103). V Trziškem muzeju so v sodelovanju z učitelji pripravili vsebino za izvedbo »kulturnega dne od doma« za učence tretjega razreda na temo »življenje nekoč« (Babšek in Kokalj 2020: 24). Da bi učencem, dijakom, učiteljem in profesorjem olajšali seznanjanje z novejšo zgodovino Slovenije od doma, so v MNZS na spletni strani vzpostavili rubriko *Šola na domu* z raznimi interaktivnimi vsebinami, nalogami za ponovitev snovi, kvizi, videi, predstavami, spletnimi vodstvi po razstavah ipd. (Fortič Jakopič 2020: 29; Purg 2021: 116).²⁶ Pokrajinski muzej Maribor je nekatere pedagoške vsebine preuredil in nekatere pripravi na novo ter jih ponudil osnovnošolcem, srednješolce pa so povabili na muzejski kanal YouTube in k ogledu virtualnih razstav na muzejski spletni strani (Cvikl 2020: 22–23). Gledališki muzej je prek spletnih platform izvajal pedagoške programe za šolske skupine in strokovna usposabljanja za vzgojitelje, učitelje ter mentorje gledaliških skupin (Čepeljnik 2020: 16).

²⁶ Maja in junija 2020 (ob koncu prve razglasitve epidemije) je MNZS med slovenskimi učitelji in profesorji zgodovine na osnovnih in srednjih šolah izvedel anketo o učenju zgodovine na daljavo. Večina anketirancev je prepoznala film kot tisti, ki je najprimernejši za predstavljanje gradiva, ki lahko učiteljem olajša pouk na daljavo (Robežnik 2020: 56–57).

Šola na domu, Muzej novejšje zgodovine Slovenije (posnetek zaslona muzejske spletne strani)

Pripravljanje razstav v času korone

Muzeji, ki so pripravljali razstave v času zaprtja kulturnih ustanov, omejitev gibanja in združevanja ljudi, so imeli težave, povezane z raziskovanjem in zbiranjem predmetov na terenu, nedostopni pa so bili tudi knjižnice in arhivi (npr. Poljak Istenič idr. 2020: 100). Lahko so si pomagali z informacijami s spleta, pri čemer pa so se zavedali, da le-te ne morejo povsem nadomestiti »originalnih« v institucijah in na terenu. Epidemija je kustose prisilila v iskanje novih načinov raziskovanja, zbiranja in komuniciranja. Postavljanje razstav v času epidemije je bilo precej zahtevno, saj niso vedeli, ali bodo muzeji odprti ali zaprti. Nekateri muzeji so že postavljene razstave zaradi zaprtja podaljšali, postavitev novih pa so prestavili in odpovedali spremljevalne dogodke (npr. Koren Usenik, Pukl in Špiček 2020: 10). Drugi spet so razstave, ki so bile v delu, prestavili na splet. Tako so npr. v Tržiškem muzeju vse gregorčke, ki so bili pripravljene za razstavo, fotografirali in jih objavili na Facebooku (Babšek in Kokalj 2020: 24). Jeseni 2020 naj bi SEM z razstavo *Kjer so čebele doma* gostoval v Etnografskem muzeju Zagreb, zaradi negotovih zdravstvenih razmer pa je pripravil virtualno različico razstave, ki je bila na ogled na portalih Etnografskega muzeja Zagreb in SEM.

Ker je na prostem manjša možnost za prenos virusa, so muzeji, ki so to možnost imeli, v obdobjih odprtja razstave postavljali na prostem. Tako je npr. Dolenjski muzeju Novo mesto ob obeleževanju 70-letnice postavil panojsko razstavo na muzejskih vrtovih in Glavnem trgu (Bregar 2020: 12), Muzeji radovljiške občine pa so ob svetovnem dnevu čebel 20. maja na prostem odprli razstavo stripzgodb na panjskih končnicah *Honey Talks* (Poljak Istenič idr. 2020: 103). V Muzeju Ribnica so na Poletno muzejsko noč na prostem postavili fotografsko razstavo z naslovom *Pogled na današnji dan skozi sito preteklosti* (Zidar 2020: 30), MNZS pa je 18. oktobra pred muzejsko stavbo postavil fotografsko razstavo Toneta Stojka *Naša jeza je brezmejna*, da je bila na ogled, tudi ko je bil muzej zaprt (Fortič Jakopič 2020: 30). Muzeji, ki so to možnost imeli, so na prostem organizirali razne prireditve in pedagoške aktivnosti. Tako je npr. ob odprtju razstave *Vonj po lesu v morskem vetru* Pomorskega muzeja je na prostem potekal spremljevalni program (Bjelica 2021: 119).

Na prostem postavljena razstava Dolenjskega muzeja Novo mesto *Dragocenih 70* (foto: Boštjan Pucelj, 2020, dokumentacija Dolenjskega muzeja)

Nekateri muzeji so ponudili ogled »od zunaj«. Tako je npr. SEM decembra 2020, ko so bili muzeji ponovno zaprti, pod naslovom *V svetlobo oken ujeta dediščina* vabil obiskovalce na ogled slik predmetov iz tezavra muzejskih zbirk v oknih na fasadi razstavne hiše, v »muzejsko izložbo« so postavili tri dobre može in Gasparijeve jaslice, na panojih pred muzejem so bile na ogled razglednice in voščilnice iz dokumentacije SEM.²⁷ V »muzejsko izložbo« so aprila 2021 za nekaj časa (ko so bili muzeji spet zaprti) prestavili razstavo *300 let Škofjeloškega pasijona*.

Spremenila so se tudi odprtja »fizičnih« razstav. V času zaprtja muzejev oziroma prepovedi zbiranja večjega števila oseb so nekateri muzeji sicer postavljali razstave, vendar so bila odprtja v digitalni obliki, z neposrednimi prenosi ali posnetki prek Facebooka in muzejskih kanalov YouTube, v spletni obliki pa so potekali tudi z razstavami povezani spremljevalni dogodki. Ob ponovnem odpiranju so morali muzeji poskrbeti za varnost obiskovalcev in zaposlenih in obiskovalce ponovno privabili v svoje prostore. SEM je npr. ob prvem ponovnem odprtju pred razstavno hišo postavil kopijo muzejskega predmeta in na tla narisal ristanec in polža, s katerima je želel opozoriti na gostujočo razstavo *Hrvaške otroške igrače med tradicijo in sodobnostjo*, na panoju pred vhodom pa so začeli objavljati tedenski izbor vicev (Koren Usenik, Pukl in Špiček 2020: 11).

Pandemija je vplivala na mednarodne muzejske projekte. Muzej Velenje in partnerski muzejem iz Litve sta npr. zaradi covid-19 načrtovano razstavo postavila virtualno in jo objavila na muzejskem Facebooku in spletni strani (Čepaityte Gams 2020: 23). SEM je

²⁷ <<https://www.etno-muzej.si/sl/novice-sporocila-za-javnost/v-decembru-2020-ogled-slovenskega-etnografskega-muzeja-od-zunaj>> [3. 4. 2021].

Trije dobro možje v »muzejski izložbi« SEM (foto: Blaž Verbič, 2020)

marca 2020 načrtoval obisk kustosa in dveh restavratorjev s Kitajske, ki naj bi pomagali pri restavriranju okrasne kitajske stene, ki bi jo po restavriranju tudi razstavili, a je bil projekt zaradi pandemije prestavljen. Aktivnosti, povezane z mednarodnim projektom *Taking Care*, so morali prestaviti na splet.

Zbiralna politika muzejev, povezana s covidom-19

Slovenski muzeji so kmalu po začetku epidemije začeli dokumentirati in zbirati različna gradiva, povezana z obdobjem, ki ga je zaznamoval covid-19, k posredovanju gradiva, ki priča o doživljanju in vsakdanjem življenju v času epidemije, pa so povabili tudi širšo publiko. Mestni muzej Ljubljana je le nekaj dni po ustavitvi javnega življenja začel s *Koronaprojektom*, katerega cilj je bil bodočim generacijam pokazati, kaj je epidemija koronavirusa pomenila za Ljubljano. Pod sloganom *Čim prej korono v muzej* so skušali spodbuditi širšo javnost, da postane kronist nenavadnega časa in sodeluje pri nastajanju posebne muzejske zbirke. Ljudje so pošiljali fotografije, videoposnetke in zapise, ki prikazujejo njihovo osebno življenje, tudi intimne pripovedi in utrinke. S *Koronaprojektom* se je Mestni muzej Ljubljana v času fizične distance odločil povezati širšo skupnost v vsem skupni točki – koronavirusu. Informacije o pozivu so širili s pomočjo televizije, radia in družbenih omrežij ter z oglaševanjem na tamtamih po Ljubljani. Prejeto gradivo je objavljeno na spletni strani muzeja v obliki digitalne galerije.²⁸ Projekt (ki je še v teku) je bil predstavljen tudi na spletni strani *Hiše evropske zgodovine* v okviru akcije *Zgodovina v nastajanju: Dokumentiramo covid-19*. (Kovačič 2020: 19–20)

²⁸ <<https://mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/518/koronaprojekt/>> [1. 6. 2021].

Oglaševanje Koronaprojekta Mestnega muzeja Ljubljana na tamtamu v Ljubljani (foto: Nena Židov, 2020)

102

Nekateri ljubljanski muzeji so začeli dokumentirati in zbirati razno gradivo, povezano s protivladnimi protesti petkovih kolesarjev v Ljubljani, zanikovalci virusa, nasprotniki nošenja mask ipd.

V SEM so začeli 20. marca 2020 zbirati s korono povezane vice kot medij in vir za razkrivanje doživljanja vsakdanjika v posebnih življenjskih razmerah (Koren Usenik, Pukl in Špiček 2020: 11). Večina vicev je bila povezana s karanteno, samoizolacijo, odnosi med spoloma, prepovedjo gibanja med občinami, delom od doma, šolanjem na daljavo, nekaj pa je bilo tudi črnega humorja in političnih vicev. Med marcem in septembrom 2020 so prejeli več kot tisoč vicev, 23. marca so na muzejski spletni strani prvič objavili izbor petih najboljših. Do preklica epidemije 15. maja so jih objavljali dnevno, po razglasitvi konca epidemije pa je z vračanjem ljudi v »normalno« življenje število poslanih vicev začelo upadati, zato so začeli objavljati tedenske izbore. V drugem valu epidemije je število poslanih vicev nekoliko upadlo, zato so novembra 2020 na muzejski spletni strani obiskovalce ponovno pozvali k pošiljanju. Sedmega maja 2021 so objavili sedemdeseti izbor vicev. Zbiranje vicev je bilo zelo odmevno v slovenskih medijih in zunaj Slovenije, svoje mesto je našlo na spletni strani *Hiše evropske zgodovine* v okviru akcije *Dokumentiramo covid-19*, SEM je bil povabljen tudi k projektu, ki ga vodi Turizem Ljubljana (Ilaš, Pukl in Špiček 2020a: 223–225).

Zbiranju bolj osebnega doživljanja epidemije je bil namenjen projekt *KDO SEM v času pandemije?*, ki ga je SEM začel 3. aprila 2020. Obiskovalce muzejske spletne strani je povabil k razmisleku, kdo so v času pandemije, koga v tem času najbolj pogrešajo, kaj novega ali drugačnega počnejo v času, ko so prisiljeni ostati doma, kaj novega jim je čas korone prinesel in kaj odnesel, kako se je spremenil njihov pogled na svet in kaj bo po njihovem mnenju po pandemiji drugače (Koren Usenik 2020: 216–217). Do jeseni leta

2020 so od devetih posameznikov prejeli dva fotografska projekta, zgodbo in pet pesmi. Kot skupina so se odzvali dijaki Gimnazije Vič iz Ljubljane, ki so svoje prispevke objavili v elektronskem zborniku z naslovom *Kdo sem v času pandemije / Who am I in this time of the pandemic* (Perne 2020). Zbornik in vsi ostali prispevki so objavljeni na muzejski povezavi²⁹ (več o projektu gl. Koren Usenik 2020). V MNZS so znotraj projekta *Slovenija in koronavirus: Tudi tvoja zgodba je del zgodovine* sledilce pozvali, naj jim posredujejo zgodbe, fotografije predmetov in stvari, povezane s spremenjenim zasebnim ali poklicnim življenjem v času izolacije zaradi epidemije. Nastajati je začela nova muzejska zbirka, ki bo prihodnje generacije seznanjala s časom korone in osebnim doživljanjem tega obdobja (Fortič Jakopič 2020: 27). Galerija prejetih fotografij in zgodb je objavljena na muzejski spletni strani.³⁰

Posavski muzej Brežice je v okviru projekta *Življenje s korono* spremljal življenje v Posavju v času karantene. Prijatelje muzeja so marca 2020 po elektronski pošti, spletni strani in družbenih omrežjih prosili, da jim posredujejo zgodbe in vse, kar je povezano z njihovim življenjem v času zaprtja (Černelič Krošelj in Matijevc 2020: 9). Prejeli so fotografije šolanja na domu, praznih otroških igrišč, trgovskih centrov in parkirišč, napisov na izložbah lokalov, vrst pred trgovinami, virtualnih stikov med ljudmi, šale in dnevniške zapise (Poljak Istenič idr. 2020: 101–102). Belokranjski muzej je začel 3. aprila 2020 zbirati fotografije, videoposnetke, zapise, vtise in predmete, povezane z vsakdanjkom v času koronavirusa, vtise o samoizolaciji v obliki zapisov in fotografij pa so začeli zbirati tudi Muzeji radovljiške občine (Poljak Istenič idr. 2020: 97, 103).

Dolenjski muzej Novo mesto je s povabilom na spletni strani in s pomočjo lokalnih medijev začel zbirati gradivo o vsakdanjem življenju na območju Dolenjske. Prošnjo za zbiranje so poslali tudi vsem večjim podjetjem. Pridobivali so fotografsko, video-, dokumentarno in predmetno gradivo. Gorenjski muzej Kranj je po muzejski adremi in s pomočjo lokalnih medijev pozival k zbiranju fotografij iz vsakdanjega življenja v času koronavirusa. Odziv je bil zelo velik, največ fotografij so prejeli z območja Gorenjske. Veliko fotografij iz obdobja karantene je po pozivu obiskovalcem prejel tudi Pokrajinski muzej Kočevje (Poljak Istenič idr. 2020: 98–99).

Muzej Ribnica je prek Facebooka pozvali ljudi k fotografiranju svojega koronskega vsakdana. V času velike noči so jih še posebej zanimala fotografije, povezane s praznovanjem tega praznika (Zidar 2020: 29). Mestni muzej Krško je s pozivom *KK(Krško) in KoronaKrizo 2020* pozval Krčanke in Krčane, obiskovalce in prijatelje muzeja k poročanju, kako je koronavirus spremenil in na kakšen način zaznamoval utečeni način življenja (Junkar in Radkovič 2020: 33). V Muzeju novejšje zgodovine Celje so v okviru projekta *Ženske stopinjiCe*³¹ do 28. 2. 2021 zbirali gradivo, ki je zaznamovalo življenje žensk v Celju in odražalo njihove naloge, misli, občutke o sebi in svoji (spremenjeni) vlogi v času korone. Vse poslano gradivo so fotografirali in ga na željo lastnicam tudi vrnili.³²

²⁹ <<https://www.etno-muzej.si/sl/novice/kdo-sem-v-casu-pandemije-zbiramo-misli-razmisljanja-verze-zgodbe>> [5. 5. 2021].

³⁰ <<http://www.muzej-nz.si/si/muzej/1412>> [14. 6. 2021].

³¹ Projekt je namenjen raziskovanju žensk v Celju do 21. stoletja.

³² <<https://www.muzej-nz-cc.si/zenske-stopinjice/>> [26. 5. 2021].

V Gledališkem muzeju so zasledovali gledališko dogajanje v času korone. V akciji *V SLOGI nad korono* so zbirali objave o uprizoritvenih dejavnostih v času izolacije. S pridobljenim gradivom o delovanju gledaliških hiš in posameznih ustvarjalcev v času pandemije so dopolnili svoje zbirke (Poljak Istenič idr. 2020: 96; Čepeljnik 2020: 16). Tehniški muzej Slovenije je aprila 2020 v Bistri in na različnih lokacijah v Ljubljani snemal spremenjen zvočni svet kot posledico covid-19 in ga primerjal s posnetki izpred epidemije (Kozjek, Marušič in Vodopivec 2020: 7).

Razstave o času koronavirusa

104

Nekateri muzeji so del pridobljenega gradiva, povezanega z življenjem v času koronavirusa, predstavili v obliki fizičnih ali spletnih razstav. V SEM so na Poletno muzejsko noč 20. 6. 2020 odprli razstavo *Koronski humor: Vici v času epidemije COVID-19* z izborom vicev, zbranih med 12. marcem in 31. majem (Ilaš, Pukl in Špiček 2020a: 224–225). Razstava, ki je pokrivala teme, povezane s kvasom, toaletnim papirjem, šolanjem in delom na daljavo, omejitvijo gibanja med občinami, prazniki in zaščitno opremo, ki so se v vicih najpogosteje pojavljale, je bila na ogled do 6. septembra (Koren Usenk, Pukl in Špiček 2020: 11).

V MNZS so junija 2020 na prostem odprli razstavo *Življenje v času koronavirusa*, na kateri so predstavili stripe, ki so jih na poziv muzeja narisali mladi (Fortič Jakopič 2020: 27–28). V Muzeju Ribnica so del fotografij, ki so jih dobili s pozivom ljudem, naj dokumentirajo svoje življenje v času korone, na Poletno muzejsko noč predstavili na razstavi na prostem z naslovom *Pogled na današnji dan skozi sito preteklosti* (Zidar 2020: 30). V okviru razstave *Ne pametuj, ločuj!: Razstava o odpadkih, smeteh in drugih odvečnih stvareh*, ki so jo odprli oktobra, so obiskovalce med drugim osveščali tudi o maskah kot novi vrsti odpadkov (Frelih 2020). Muzej novejšje zgodovine Celje je 8. marca 2021 objavili spletno razstavo *Biti ženska v času korone*, v okviru katere so predstavili del gradiva, zbranega v okviru projekta *Ženske stopinjiCe*.³³

Sklep

Covid-19 in z njim povezana karantena sta vplivala na človeštvo tako na nivoju posameznika kot globalne skupnosti (Podjed 2020: 10), saj je pandemija zaradi globaliziranega sveta zajela vse celine oziroma celotno človeštvo in prinesla radikalne spremembe družbe na globalni ravni (Muršič 2020: 224). Svet, ki se je znašel v »novi normalnosti«, se bo po mnenju nekaterih začel deliti na tistega pred in tistega po koroni (npr. Milek 2020: 145). Pri pandemiji koronavirusa gre za zelo kompleksno problematiko, zato je potrebno poleg medicinskega konteksta pri njenem obravnavanju upoštevati tudi družbeni, kulturni, ekonomski, politični (Rošker 2021: 11) in vsaj še okoljevarstveni kontekst. Tako kot je pandemija pred nove izzive postavila ves svet, to velja tudi za muzeje kot del kulturnega sektorja, ki ga je koronakriza v letih 2020 in 2021 močno prizadela. Zaradi zapiranja držav in posledično muzejev so se le-ti znašli v finančni stiski, še posebno tisti, ki so v veliki meri odvisni od lastnih sredstev. Ob ponovnem odpiranju muzejev

³³ <<https://www.muzej-nz-ce.si/zenske-stopinjice/>> [10. 4. 2021].

je bilo število obiskovalcev precej nižje kot prejšnja leta; ob upoštevanju predpisanih zdravstveno-higienskih pravil so se na različne načine trudili, da bi obiskovalce znova privabili v svoje prostore. Ne da bi se lahko na to pripravili, jih je pandemija postavila pred nove načine delovanja, vplivala na delne spremembe njihovega poslanstva in funkcij pri pomoči od virusa prizadeti družbi (Čelik 2020: 14). Prvo leto koronakrize je bolj ali manj istočasno pred nove izzive postavilo vse muzeje po svetu, ki so se morali v obstoječih razmerah znajti brez uveljavljenih dobrih praks delovanja (Širok 2020b: 96). Muzeji, ki veljajo za prilagodljive in kreativne ustanove (npr. Norris in Rainey 2016), so se na nove razmere (tudi ob podpori mednarodnih in nacionalnih kulturnih in stanovskih združenj) hitro odzvali.

Če so se hoteli muzeji v času zaprtja ohranjati kot razmeroma dostopne ustanove, so morali preizkušati nove načine delovanja (Čelik 2020: 15). Da so lahko še naprej opravljali svoje naloge in dosegali obiskovalce, so okrepili digitalizacijo in se preselili na splet, kjer so bili zelo aktivni predvsem na muzejskih spletnih straneh in družbenih omrežjih. Nekateri so digitalno prisotnost le okrepili, drugi spet so se je lotili na novo. Seveda je prihajalo med muzeji do razlik, pogojenih z geografsko lego, statusom, viri financiranja in dostopnostjo do interneta kot pogojem za delovanje na daljavo. Zaradi digitalizacije in delovanja na daljavo kultura nikoli prej ni bila dostopna v takem obsegu, hkrati pa tako krhka v fizični obliki.³⁴ Digitalno delovanje je po eni strani muzeje približalo širšemu krogu ljudi, tudi takim, ki jih v fizični obliki ne obiskujejo, za tiste brez potrebnih povezav, opreme in znanj pa so postali nedostopni. Koronakriza je v muzejih spremenila dožemanje digitalnega sveta, vendar ob zavedanju, da digitalna realnost ne more nadomestiti fizične. Povezave med fizičnimi predmeti in njihovimi digitalnimi zapisi so v muzejih obstajale že pred pandemijo, med pandemijo pa so zaradi omejitve fizičnega dostopa digitalni zapisi postali edina dosegljiva oblika dostopa do muzejskih predmetov (Galani in Kidd 2020: 299).

Zaposleni v muzejih so se morali »novi normalnosti« prilagajati na osebni ravni, kot zaposleni v muzeju in kot del lokalnih, državnih, kontinentalnih in globalnih skupnosti. Znašli so se v položaju, ki so ga doživljali skupaj s svojimi obiskovalci/sledilci, pri čemer so izkazovali veliko mero solidarnosti z ljudmi, ki so se prav tako znašli v težki situaciji. Obiskovalcem oz. sledilcem so npr. skušali pomagati tako, da so jih s svojimi aktivnostmi odvrčali od skrbi, povezanih s pandemijo (npr. Kist 2020: 345; Guboglo 2020: 311).

Številni muzeji po svetu so se kmalu po razglasitvi pandemije zavedali, da gre za obdobje, ki ga je potrebno dokumentirati in oblikovati strategije zbiranja. Večina je k sodelovanju pri zbiranju gradiva (povezanega tudi z izkušnjo *lockdowna*) povabila obiskovalce (gl. npr. Finigan in Mackintosh 2020: 15–16; Laurensen, Robertson in Goggins 2020; Crooke 2020), pri čemer je bila pomembna etika zbiranja, saj je šlo tudi za gradivo, povezano z intimnim doživljanjem pandemije. Dobri odzivi sodelujočih, ki so nastopali v vlogi ustvarjalcev in zbiralcev, so pokazali, da so muzeje doživljali kot zaupanja vredne ustanove (prim. Širok 2020b: 96), tovrstni projekti pa so kljub delovanju na daljavo muzeje še tesneje povezali z obiskovalci.

³⁴ Intervju s Kajo Širok: <<https://en.unesco.org/news/museums-slovenia-show-culture-positive-and-meaningful-time-covid-19>> [25. 4. 2021].

Podobno kot to velja za muzeje po svetu in v Evropi, lahko na osnovi predstavljenih primerov tudi za slovenske muzeje ugotovimo, da so se zelo hitro in na kreativne načine odzvali na novo nastale razmere, pri čemer so državni muzeji delovali na nacionalni ravni, lokalni pa so se tesneje povezovali z lokalnimi skupnostmi. Vsi so se trudili, da bi (čeprav na daljavo) prispevali k boljšemu počutju ljudi, pomagali pa so tudi učiteljem, profesorjem, učencem in dijakom, ki so večino časa delali na daljavo. V sodelovanju z obiskovalci oziroma sledilci so začeli zbirati gradivo, povezano s korono in tako so začele nastajati nove koronazbirke, nekateri muzeji so del zbranega gradiva v digitalni ali fizični obliki tudi že razstavili. Koronakriza je zaposlene »prisilila«, da so se naučili uporabljati nova spletna komunikacijska orodja in se prilagajali negotovostim, povezanim z večkratnimi odpiranji in zapiranjmi in bili pripravljeni na delovanje v fizičnem in digitalnem okolju.

106

Muzeji ohranjajo dediščino za prihodnje rodove in zagotavljajo dostopnosti do nje, prispevajo k razumevanju preteklosti in sedanjosti, pomembna je njihova izobraževalna vloga in skrb za socialno vključenost, nezanemarljiva pa je tudi njihova gospodarska vloga tako za države kot tudi skupnosti, del katerih so, zato je podpora muzejem v času zdravstvene krize pomembna naložba za prihodnost (Unesco 2021: 38). Muzeji so se med pandemijo izkazali kot družbeno odgovorne ustanove. Primeri delovanja muzejev po svetu, v Evropi in Sloveniji kažejo, da so se (ob podpori mednarodnih organizacij, kot so Unesco, ICOM, NEMO ..., in državnih muzejskih združenj) na pandemijo koronavirusa dobro odzvali in s svojim prilagojenim delovanjem dokazali, da lahko tudi v težavnih razmerah pomagajo pri okrevanju celotne družbe.

Kako bodo izkušnje, pridobljene med pandemijo, vplivale na delovanje muzejev v postpandemičnem času, se bo še izkazalo (Guboglo 2020: 312). Nedvomno bodo morali ponovno razmisliti o načinih delovanja in njihovi vlogi v svetu, ki je v obdobju velikih sprememb (Crooke 2020: 308). Potrebno bo definirati razmerja med aktivnostmi v fizičnem in digitalnem prostoru, pri čemer se bo verjetno povečala vloga digitalnih tehnologij. Hibridnost prinaša nove priložnosti in spodbuja muzejske delavce in uporabnike, da spremenijo pogled na muzejske ustanove (Galani in Kidd 2020: 300) kot tiste, ki omogočajo tako neposreden kot s pomočjo tehnologij posredovan dostop do muzejskih vsebin.

REFERENCE

- BABŠEK, Jana in KOKALJ, Suzana
2020 Tržiški muzej v času koronavirusa. *ICOM News Slovenia* (december): 24–25.
- BJELICA, Veronika
2021 Zaprti, odprti, zaprti ... odprti! *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61 (1): 118–119.
- BREGAR, Marjeta
2020 Epidemija koronavirusa ima tudi pozitivne učinke na moje delo muzealke. *ICOM News Slovenia* (december): 12–13.
- CROOKE, Elizabeth
2020 Communities, Change and the COVID-19 Crisis. *Museums & Society* 18 (3): 305–310.
- CVIKL, Nives
2020 Pokrajinski muzej Maribor je v času koronavirusa okreplil stik z obiskovalci in se odzival na njihove potrebe. *ICOM News Slovenia* (december): 22–23.

- ČELIK, Matevž
2020 Muzeji in pandemija. *ICOM News Slovenia* (december): 14–15.
- ČEPAITYTE GAMS, Ona
2020 Projekt Erasmus+ mobilnost kot priložnost za mednarodno povezovanje muzejev. *ICOM News Slovenia* (december): 23–24.
- ČEPELJNIK, Mihael
2020 V SLOGI nad korono. *ICOM News Slovenia* (december): 15–16.
- ČERNELIČ KROŠELJ, Alenka in MATIJEVC, Andreja
2020 Muzej – odprta hiša za varno srečevanje z dediščino. *ICOM News Slovenia* (december): 8–9.
- FINIGAN, Nina in MACKINTOSH, Lucy
2020 The Covid-19 Collecting Project at Auckland Museum, New Zealand. *ICME News*, 91 (December): 14–19.
- FORTIČ JAKOPIČ, Tina
2020 MNZS – vedno odprt muzej. *ICOM News Slovenia* (december): 27–28.
- FRELIH, Marko
2020 Arheologija mask. V: *Ne pametuj, ločuj!: Razstava o odpadkih, smeteh in drugih odvečnih stvareh*. Ribnica: JZ Rokodelski center – zavod za rokodelstvo, muzejsko in galerijsko dejavnost, 29–31.
- GALANI, Areti in KIDD, Jenny
2020 Hybrid Material Encounters – Expanding the Continuum of Museum Materialities in the Wake of a Pandemic. *Museums & Society* 18 (3): 298–301.
- GNEZDA BOGATAJ, Mirjam in GRBEC, Tedy
2012 Projekt digitalizacije katalogov s čipkami in vzorcev za klekljanje v Mestnem muzeju Idrija in Čipkarski šoli Idrija. *Knjižnica* 56 (3): 103–113.
- GUBOGLO, Anna
2020 Digital Museology Under Test: Challenges and Opportunities for Russian Museums. *Museum & Society* 18 (3): 311–313.
- HERNÁNDEZ DÁVILA, Carlos Arturo
2020 Portraying the Virus. *ICME News*, 91 (December): 10–13.
- HUBER, Mateja
2020 Dostopnost muzeja v času nedostopnosti: Primeri iz Pomurskega muzeja Murska Sobota. *ICOM News Slovenia* (december): 13–14.
- ICOM
2020a *Museums, Museum Professionals and COVID-19: Report*. Paris: ICOM Secretariat. <<https://icom.museum/en/covid-19/surveys-and-data/survey-museums-and-museum-professionals/>> [5. 5. 2021].
2020b *Museums, Museum Professionals and COVID-19: Follow up Survey: Report*. <https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/11/FINAL-EN_Follow-up-survey.pdf> [12. 5. 2021].
2020c *Museums and the Covid-19 Crisis: 8 Steps to supporting Community Resilience*. Paris: ICOM Secretariat. <https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/10/CommunityResilience_UpdatedArticle_EN_final_20200930.pdf> [4. 6. 2021].
- ILAŠ, Gregor, PUKL, Adela in ŠPIČEK, Miha
2020a Zbiranje vicev na temo koronavirusa. *Etnolog* 30: 222–226.
2020b The Slovene Ethnographic Museum and Humour during the Corona. *ICME News* 91 (December): 20–23.
- JUNKAR, Zinka in RADKOVIČ, Anita
2020 Razmišljanja o delu / projektih med koronakrizo. *ICOM News Slovenia* (december): 33–34.
- KAVČIČ ČOLIČ, Alenka
2014 Kongres digitalne vsebine: Nastanek, hranjenje in dostop. *Knjižničarske novice* 24 (5): 5–7.
- KAVČIČ ČOLIČ, Alenka (ur.)
2019 Družbeni in gospodarski vidiki uporabe digitalizirane kulturne dediščine v Sloveniji [Elektronski vir]: Program posveta [s povzetki]: Ljubljana, 16. in 17. maj 2019. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. <<https://www.nuk.uni-lj.si/druzbeni-in-gospodarski-vidiki-digitalne-kulturne-dediscine/program>> [15. 4. 2021].

KIST, Cassandra

2020 Museums, Challenging Heritage and Social Media During COVID-19. *Museums & Society* 18 (3): 345–348.

KOREN USENIK, Anja

2020 Kdo sem v času pandemije: Projekt SEM v času koronavirusa. *Etnolog* 30: 216–221.

KOREN USENIK, Anja, PUKL, Adela in ŠPIČEK, Miha

2020 Slovenski etnografski muzej med koronakrizo. *ICOM News Slovenia* (december): 10–12.

KOVAČIČ, Neje

2020 Koronaprojekt: Zgodovina, ki se piše zdaj. *ICOM News Slovenia* (december): 19–20.

KOZJEK, Ajda, MARUŠIČ, Irena in VODOPIVEC, Urša

2020 Klik do tehniške dediščine. *ICOM News Slovenia* (december): 7.

LAURENSEN, Sarah, ROBERTSON, Calum in GOGGINS, Sophie

2020 Collecting COVID-19 at National Museums Scotland. *Museum & Society* 18 (3): 334–313–336.

108

MILEK, Vesna

2020 Nastanek novega človeka. V: D. Podjed, *Antropologija med štirimi stenami: Spoznavanje družbe in sebe med pandemijo*. Ljubljana: Založba ZRC, 145–151.

MURŠIČ, Rajko

2020 Pandemic in a Globalised World: Slovenian Perspectives. *Inter Faculty* 10: 223–233.<<https://journal.hass.tsukuba.ac.jp/interfaculty/article/view/162>> [28. 1. 2021].

NEMO

2020 *Survey on the impact of the COVID-19 situation on museums in Europe: Final Report*.<https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_Report_12.05.2020.pdf> [15. 3. 2021].2021 Follow-up Survey. 2021. *Follow-up Survey on the Impact of the COVID-19 Pandemic on Museums in Europe: Final Report. Network of European Museum Organisations*.<https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMO_documents/NEMO_COVID19_FollowUpReport_11.1.2021.pdf> [15. 3. 2021].

NORRIS, Linda in RAINRY, Tisdale

2016 *Creativity in museum practice*. London in New York: Routledge.

PERNE, Anže (ur.)

2020 *Kdo sem v času pandemije? [Elektronski vir] = Who am I in this time of the pandemic?: Elektronski zbornik izdelkov dijakov in dijakinj*. Ljubljana: Gimnazija Vič. <http://gimvic.org/dejavnosti/publikacije/kdo_sem_v_casu_pandemije_zbornik.pdf> [10. 5. 2021].

PODJED, Dan

2020 *Antropologija med štirimi stenami: Spoznavanje družbe in sebe med pandemijo*. Ljubljana: Založba ZRC.

POLJAK ISTENIČ, Saša [idr.]

2020 Zaprti za obiskovalce, a še kako aktivni: Muzeji med pandemijo covid-19. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60 (2): 94–105.

PRIMORAC, Jaka

2021 Izgubljeni prihodi i pronađena solidarnost: Utjecaj prvog vala pandemije bolesti COVID-19 na kulturni sektor u jugoistočnoj Europi. *Sociologija i prostor* 59 (2019): 219–237.

PURG, Urška

2021 Muzej novejšje zgodovine Slovenije med pandemijo koronavirusa. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 61 (1): 116–117.

ROBEŽNIK, Nataša

2020 Muzeji in pouk na daljavo. *Argo* 63 (2): 52–59.

ROŠKER, Jana S.

2021 Uvod: Zborniku na pot. V: J. S. Rošker (ur.), *Pandemija covid-19 v Aziji: Tradicionalni humanizmi, moderna odtujenost in retorike sodobnih ideologij*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 9–13.

SOSIČ, Barbara

2011 Spletne zbirke SEM: Zbirke predmetov, fotografij in risb Slovenskega etnografskega muzeja na spletu. *Etnolog* 21: 263–280.

ŠIROK, Kaja

2020a Drage članice, dragi člani. *ICOM News Slovenija* (december): 3.

2020b Muzeji v letu 2020: Novi izzivi in refleksije na predlagano definicijo. *Argo* 63 (2): 94–97.

ŠPIČEK, Miha in ILAŠ, Gregor

2012 Spletne zbirke na spletni strani Slovenskega etnografskega muzeja. *Knjižnica* 56 (3): 253–265.

UNESCO

2020 *Museums around the World in in the Face of Covid-19: UNESCO Report: May 2020*. Paris: UNESCO. <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373530>> [1. 6. 2021].

2021 *Museums around the World in in the Face of Covid-19: UNESCO Report: April 2021*. Paris: UNESCO. <<https://ifap.ru/pr/2021/n210419a.pdf>> [4. 5. 2021].

VESELINVIČ, Jaro

2020 Vsakdanje življenje med epidemijo: Simpozij Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, Ljubljana in svetovni splet, 19. 5. 2020. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 60 (2): 106–109.

ZIDAR, Vasja

2020 Koronakriza in Muzej Ribnica. *ICOM News Slovenia* (december): 29–30.

BESEDA O AVTORICI

Dr. Nena Židov je muzejska svétnica in kustodinja za socialno kulturo v Slovenskem etnografskem muzeju. V letih 1997–2003, 2009–2011 in 2015–2021 je bila urednica muzejske periodične publikacije *Etnolog* in več let urednica knjižne zbirke *Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja*. Doktorirala je z nalogo *Alternativna medicina v Sloveniji, Etnološki vidik* (1996). Objavila je knjige *Rovaši = Tally sticks* (2010), *Ljubljanski živilski trg* (1994) in *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991) ter vrsto znanstvenih člankov tako v Sloveniji kot v tujini. Ukvarja se s preučevanjem ljudske in alternativne medicine, nesnovne kulturne dediščine, ljudskega prava in šeg.

ABOUT THE AUTHOR

Nena Židov, PhD, is a museum counsellor and curator of social culture at the Slovene Ethnographic Museum. In 1997–2003, 2009–2011, and 2015–2021 she has acted as editor of the museum's periodical publication *Etnolog*, and she has edited the book collection *Library of the Slovene Ethnographic Museum* for several years. Židov earned her PhD degree with a dissertation entitled *Alternative medicine in Slovenia - The Ethnological Aspect* (1996). She has published the following books *Rovaši = Tally sticks* (2010), *Ljubljanski živilski trg* (1994) in *Občina Ljubljana Bežigrad* (1991). She has also published a range of scientific articles in Slovenia and abroad. Her research focuses mainly on folk and alternative medicine, intangible cultural heritage, common law, and customs.

SUMMARY

Museums in the first year of the covid-19 pandemic

The coronavirus crisis in 2020 and 2021 greatly affected museums around the world, presenting them with new challenges. Because of lockdown and the subsequent closure of museums, the numbers of visitors fell sharply, which had economic consequences. Due to the pandemic conditions, museums were forced to fundamentally change the way they functioned. They greatly increased the digitalisation of various content so that they were able to transfer it onto the internet and thus preserve contacts with their visitors/followers at a distance. Many museums, with the help of the wider public, began to collect diverse material connected with life during the pandemic. When they reopened following the health restrictions, they invested a great deal of effort into attracting visitors again. Museums are adaptable and creative institutions, and were able to respond well to the new conditions, but of course there were differences between them, brought about by their geographical location, status, sources of financing and online accessibility as a precondition for functioning at a distance. UNESCO, the ICOM and other international and national museum associations supported museums with an analysis of conditions and suggestions for functioning at a distance.

110

Slovene museums reacted quickly to the crisis. The most difficult time was during the first lockdown, when there was a great deal of fear about the virus among most people and museum workers had no experience of how to act in the given situation. In addition to carrying their tasks in new ways and at a distance, they had to adapt to uncertainties connected with repeated re-openings and closures and be prepared to function in the physical, digital and hybrid environments. They demonstrated a great deal of solidarity as they strove to make people feel better. They tried to dissuade their visitors/followers from worrying about the pandemic, and helped teachers and pupils, who were mostly working remotely. They started collecting covid-related material and invited their visitors/followers to do the same. New covid collections began appearing and some museums have already exhibited some of the collected material in either digital or physical form. During the pandemic, museums both around the world and in Slovenia proved to be socially responsible institutions able to contribute to society's recuperation.